OMUL CARE A REZOLVAT PIAȚA

Povestea captivantă a lui Jim Simons, un matematician de clasă mondială și fost spărgător de coduri care a reușit să fie mai tare decât piața

Traducere din engleză de
Smaranda Nistor

Gregory Zuckerman

Capitolul **7** 177

Capitolul **8** 197

Capitolul **9** 229

Capitolul **10** 257

Capitolul **11** 277

PARTEA A DOUA | Banii schimbă totul 307

Capitolul **12** 309

Capitolul **13** 339

Capitolul **14** 367

Capitolul **15** 395

Capitolul **16** 421

Epilog 443
Mulțumiri 449
Anexa 1 453
Anexa 2 455
Note 457

Pentru Gabriel și Elijah
Semnalele mele în tot zgomotul

2007 Renaissance și alte fonduri pe bază de modele cantitative suferă pierderi bruște
2010 Brown și Mercer preiau firma
2017 Mercer părăsește postul de codirector general

Introducere

— Știi foarte bine... nimeni nu va vorbi cu tine, ți-e clar, da?

Împungeam câte-o bucățică de salată la un restaurant cu specific pescăresc din Cambridge, statul Massachusetts, la începutul lui septembrie 2017, dându-mi toată silința să conving un matematician britanic pe nume Nick Patterson să-și dea drumul la gură despre fosta companie unde lucrase, Renaissance Technologies. Nu prea aveam noroc.

I-am spus lui Patterson că voiam să scriu o carte despre cum a reușit James Simons, fondatorul companiei Renaissance, să creeze cea mai grozavă mașinărie de câștigat bani din istoria financiară. Renaissance generase atât de multă avuție, încât Simons și colegii lui începuseră să exercite o influență enormă în lumea politică, în cea a științei, a educației și a filantropiei. Anticipând mutații societale spectaculoase, Simons deja mânuia cu dibăcie algoritmi, modele computerizate și volume mari de date, înainte ca Mark Zuckerberg și congenerii lui să fi terminat de mers la grădiniță.

Patterson nu se arăta prea cooperant. La data respectivă, Simons și reprezentanții lui îmi spuseseră că nici ei nu-mi vor fi de prea mare ajutor. Directorii de la Renaissance și alții din anturajul apropiat al lui Simons – chiar și cei pe care îi consideram altădată prieteni – nu-mi răspundeau la e-mailuri și nici nu mă sunau înapoi. Până și rivalii lui cei mai acerbi de pe piață se retrăgeau din întâlnirile fixate, la solicitarea lui Simons, de parcă ar fi fost un mare șef mafiot pe care nu îndrăzneau să-l ofenseze.

Iar și iar, mi se aducea aminte de acordurile privind nedezvăluirea informațiilor, documente beton din punct de vedere legal, întinse de-a lungul a 30 de pagini, pe care angajații erau obligați să le semneze când veneau în firmă, împiedicându-i până și pe cei pensionați să divulge prea multe. OK, am înțeles, băieți. Dar hai să fim serioși. Am lucrat două decenii la *Wall Street Journal*, știu cum se joacă jocul ăsta. Subiecții, chiar și cei recalcitranți, devin în final înțelegători – de obicei. La urma urmei, cine nu vrea să vadă o carte scrisă despre el? Jim Simons și Renaissance Technologies, din câte se pare.

Nu eram chiar în totalitate șocat. Simons și echipa lui se numără printre cei mai secretoși traderi cu care a avut de-a face Wall Streetul, detestând să le scape și cel mai neînsemnat indiciu despre cum au cucerit ei piețele financiare, nu cumva vreun competitor să-și facă vreo idee. Angajații evită apariițiile în presă și se țin departe de conferințele din branșă, ca și de majoritatea reuniunilor publice. Simons l-a invocat odată pe Benjamin, măgarul din *Ferma animalelor*, ca să-și explice atitudinea: „«Dumnezeu mi-a dat o coadă ca să țin muștele la distanță. Dar aș fi preferat să n-am coadă și nici muște.» Cam așa simt eu în privința publicității".[1]

Mi-am ridicat privirea din farfurie și m-am căznit să zâmbesc.

O să fie luptă grea.

Nu m-am lăsat, am continuat să caut breșe în sistemele de apărare. Să scriu despre Simons și să-i aflu secretele au devenit fixațiile mele. Obstacolele pe care el mi le ridica în cale nu făceau decât să amplifice ispita vânătorii.

Aveam motive temeinice să fiu hotărât să spun povestea lui Simons. Fost profesor universitar de matematică, Simons poate fi considerat cel mai bun trader din istoria piețelor financiare moderne. Începând din 1988, fondul speculativ Medallion, vedeta fondurilor administrate de compania Renaissance, a generat randamente medii anuale de 66%, înregistrând profituri comerciale de peste 100 de miliarde de dolari (vezi anexa 1, unde arăt cum am ajuns la aceste cifre). Nimeni din lumea investițiilor financiare nu reușește măcar să se apropie de acest nivel. Warren Buffett, George Soros, Peter Lynch, Steve Cohen, Ray Dalio – toți sunt undeva în urmă (vezi anexa 2).

În ultimii ani, Renaissance a pus pe răboj peste 7 miliarde de dolari, anual, în câștiguri din tranzacționare. Adică mai mult decât veniturile anuale ale unor corporații cu nume ilustre, cum ar fi Under Armour, Levi Strauss, Hasbro și Hyatt Hotels. Și uite chestia absurdă: în timp ce toate aceste companii au zeci de mii de angajați, la Renaissance nu sunt decât vreo trei sute.

Eu am calculat că Simons valorează vreo 23 de miliarde de dolari, care-l fac mai bogat decât Elon Musk de la Tesla Motors, Rupert Murdoch cu News Corp și Laurene Powell Jobs, văduva lui Steve Jobs. Alții din firmă sunt și ei miliardari în dolari. Angajatul mediu de la Renaissance deține aproape 50 de milioane de dolari doar din titlurile propriilor fonduri speculative ale firmei. Simons și echipa lui au creat cu adevărat avuție ca în basme, în toate acele povești cu zâne, împărați și mult, mult aur.

Eram intrigat nu doar de succesele lui de pe piața de capital. De foarte devreme, Simons a luat decizia să sape prin munți de date, să folosească teorii avansate din matematică și să dezvolte modele computerizate de avangardă, în timp ce alții continuau să se bizuie pe intuiție, instinct și cercetare de modă veche, pentru predicțiile lor. Simons a inspirat o revoluție care de atunci a măturat întreaga lume a investițiilor financiare. La începutul lui 2019, fondurile speculative și alți

investitori care folosesc analiza cantitativă s-au evidențiat ca fiind cei mai mari jucători de pe piață, controlând circa 30% din tranzacțiile cu acțiuni, depășind atât activitatea investitorilor individuali, cât și pe cea a firmelor de investiții tradiționale.[2] Cei cu diplome de masterat în administrarea afacerilor se strâmbau disprețuitor la ideea de a folosi o abordare științifică și sistematică în materie de investiții, încrezători că pot oricând să angajeze programatori, în caz că vor avea nevoie vreodată. Astăzi, programatorii spun același lucru despre oamenii cu MBA, în caz că se gândesc vreodată la ei.

Metodele de pionierat ale lui Simons au fost adoptate în aproape toate ramurile economiei și ajung în cam toate colțurile vieții cotidiene. El și echipa lui întorceau statistici pe toate părțile, delegau sarcini mașinilor de calcul și se bizuiau pe algoritmi cu peste trei decenii în urmă – cu mult înainte ca aceste tactici să fie îmbrățișate în Silicon Valley, în birourile administrațiilor de stat, pe stadioane, în cabinetele medicilor, în centrele de comandă ale armatei și cam peste tot unde este nevoie de prognoză.

Simons a dezvoltat strategii de concentrare și gestionare a talentului uman, transformând forța cerebrală brută și aptitudinea matematică în munți de bogăție uluitoare. A făcut bani din matematică, ba încă o mulțime de bani, dacă stai să te gândești. Cu doar câteva decenii în urmă, nimănui nu i-ar fi trecut măcar prin cap că e posibil așa ceva.

În ultima vreme, Simons s-a manifestat ca un Medici al epocii contemporane, subvenționând salariile a mii de profesori de matematică și științe din sistemul public de învățământ, dezvoltând tratamente pentru autism și îmbogățindu-ne cunoștințele despre originile vieții. Strădaniile lui, oricât de valoroase, ridică întrebarea dacă e bine ca un singur individ să se bucure de atâta influență. Același lucru se poate spune despre puterea directorului său executiv*, Robert Mercer, care este probabil persoana în cel mai înalt grad responsabilă pentru victoria lui Donald Trump în alegerile prezidențiale din 2016. Mercer, cel mai mare susținător financiar al lui Trump, i-a scos din anonimat pe Steve Bannon și pe Kellyanne Conway, introducându-i în campania lui Trump și stabilizând-o astfel într-o perioadă agitată. Companiile deținute anterior de Mercer și aflate acum în mâinile fiicei sale, Rebekah, au jucat roluri hotărâtoare în campania încununată de succes pentru încurajarea Marii Britanii să părăsească Uniunea Europeană. Simons, Mercer și alții de la Renaissance vor continua să aibă un impact de mare amploare în anii care vin.

Succesele lui Simons și ale echipei sale ridică o serie de întrebări dificile. Ce spune despre piețele financiare faptul că matematicienii și oamenii de știință se pricep mai bine să le prezică direcția de evoluție decât investitorii veterani din cele mai mari firme consacrate? Se bucură Simons și colegii lui de o înțelegere fundamentală a activității de investiții, care nouă, celorlalți, ne scapă? Realizările lui Simons dovedesc cumva că judecata și intuiția omenească sunt inerent defectuoase și că numai modelele și sistemele automatizate pot să facă față potopului de date care pare să ne copleșească pe noi, oamenii? Oare triumful și popularitatea metodelor cantitative ale lui Simons nu dau naștere unor riscuri noi și scăpate din vedere?

Cel mai mult m-a fascinat un paradox frapant: Simons și echipa lui n-ar fi trebuit să fie cei care stăpânesc piața. Simons n-a urmat niciodată în viața lui vreun curs de tranzacții financiare, nu i-a păsat practic niciodată de afaceri și, până să împlinească patruzeci de ani, abia dacă făcea tranzacții pe piața

* Mercer nu mai este codirector general la Renaissance, dar rămâne printre angajații de rang înalt ai firmei (n.a.).

bursieră, mai mult în joacă. Un deceniu mai târziu, nu prea înaintase cine știe ce în această direcție. La naiba, Simons nici măcar nu se folosea de matematici aplicate – ci de matematică *teoretică*, deci genul cel mai departe de chestiile practice. Firma lui, cu sediul într-un orășel adormit de pe malul nordic al insulei Long Island, angajează matematicieni și cercetători care *nu știu nimic* despre investiții financiare sau despre cum merge treaba pe Wall Street. Unii privesc capitalismul chiar cu suspiciune. Și totuși Simons și colaboratorii lui sunt cei care au schimbat modul în care investitorii abordează piețele financiare, lăsând o întreagă armată de traderi, investitori și alți profesioniști să-și muște pumnii de necaz. E ca și cum un grup de turiști, în prima lor excursie în America de Sud, înarmați cu doar câteva ciudățenii de unelte și foarte puține provizii, au descoperit El Dorado și s-au pus să prade orașul plin de aur, în timp ce exploratorii cu experiență stau și se uită la ei, înciudați.

Într-un târziu am reușit și eu să-mi găsesc propria mină de aur. Am aflat informații despre prima perioadă a vieții lui Simons, activitatea lui de matematician și spărgător de coduri strălucit în timpul Războiului Rece și despre volatila perioadă de început a firmei sale. Contactele mele mi-au împărtășit detalii despre cele mai importante progrese înregistrate de Renaissance, precum și evenimente mai recente, cu mai multe elemente de dramă și intrigă decât îmi imaginasem. În cele din urmă, am purtat peste 400 de discuții cu peste 30 de angajați actuali și foști ai firmei Renaissance. Am vorbit cu un număr și mai mare de prieteni de-ai lui Simons, membri ai familiei lui și alții care au participat la evenimentele pe care le descriu eu aici sau au avut cunoștință de ele. Le datorez o profundă recunoștință tuturor celor care și-au răpit din timp ca să-mi împărtășească amintiri, observații și idei revelatoare. Unii au acceptat să-și asume riscuri personale substanțiale, ca să mă ajute să spun această poveste. Sper că le-am răsplătit încrederea.

Până și Simons a vorbit cu mine, în final. El mi-a cerut să nu scriu această carte și nu i-a plăcut nicio clipă, cu adevărat, ideea proiectului meu. Dar a fost îndeajuns de amabil să-mi acorde peste zece ore în care să discutăm anumite perioade din viața lui, chiar dacă a refuzat să vorbească despre activitatea de tranzacționare de la Renaissance și despre majoritatea celorlalte activități. Gândurile lui au fost prețuite și apreciate.

Cartea aceasta este una de nonficțiune. Se bazează pe relatări la persoana întâi și pe ceea ce și-au amintit persoane care au fost martore sau au avut cunoștință de evenimentele pe care le descriu. Știu foarte bine că amintirile se estompează, deci mi-am dat toată silința să verific și să confirm fiecare fapt, fiecare incident, fiecare citat.

Am încercat să spun povestea lui Simons într-un mod care să-l atragă și pe cititorul din publicul larg, și pe profesionistul din lumea analizei financiare cantitative și din cea a matematicii. Voi pomeni de modele Markov cu stări invizibile, metode kernel de învățare automatizată și ecuații diferențiale stohastice, dar vor exista și căsnicii eșuate, intrigi corporatiste și traderi panicați.

Cu toate ideile lui inspirate și premonitorii, Simons s-a lăsat orbit de multe dintre lucrurile care se întâmplau în viața lui. Aceasta s-ar putea să fie cea mai trainică lecție pe care o avem de învățat din remarcabila lui poveste.

Prolog

Jim Simons telefona întruna.

Era în toamna lui 1990 și Simons stătea în biroul lui de la etajul al treizeci și treilea al unui zgârie-nori din centrul Manhattanului, cu ochii lipiți de ecranul unui computer pe care se înșirau cu mișcări fulgerătoare ultimele mișcări de pe piețele financiare globale. Prietenii nu înțelegeau de ce Simons îi dădea înainte. La cincizeci și doi de ani, Simons trăise deja o viață foarte plină, bucurându-se de aventură, realizare personală și prosperitate cât să satisfacă ambițiile congenerilor săi. Și totuși uite-l în continuare la treabă, supraveghind un fond de investiții, trudind să țină sub observație erupțiile zilnice ale pieței.

Simons avea peste un metru optzeci înălțime, deși spatele ușor cocârjat și părul rar și grizonant sugerau o persoană ceva mai scundă și mai în vârstă. Ochii căprui îi erau înconjurați de riduri, probabil rezultatul fumatului, obicei de care nu se putea dezbăra – sau poate pur și simplu nu voia să se lase. Trăsăturile aspre și colțuroase ale lui Simons, alături de sclipirea malițioasă din priviri le aducea aminte prietenilor de regretatul actor Humphrey Bogart.

Pe biroul aproape gol al lui Simons trona o scrumieră supradimensionată, așteptând următoarea porție de scrum din țigara pe care și-o aprinsese. Pe perete, un tablou cam sângeros, cu un linx ospătându-se dintr-un iepure. În apropiere, pe măsuța de cafea așezată lângă o canapea și două fotolii confortabile îmbrăcate în piele, stătea o publicație de studii

complicate în matematicile teoretice, memento al strălucitei cariere academice pe care Simons o lăsase baltă, spre marea uimire a colegilor lui matematicieni.

La data aceea, Simons petrecuse nu mai puțin de doisprezece ani în căutarea unei formule de investiții care să aibă succes. La început, tranzacționase ca toată lumea, bizuindu-se pe intuiție și instinct, dar suișurile și coborâșurile îi căzuseră greu la stomac. La un moment dat, Simons devenise atât de descurajat, încât unul dintre angajați s-a temut că-i treceau prin cap gânduri de sinucidere. Simons a recrutat doi matematicieni renumiți și încăpățânați, care să tranzacționeze cu el, dar acele parteneriate s-au făcut fărâme sub povara pierderilor și a resentimentelor. În anul dinainte, rezultatele lui Simons fuseseră atât de îngrozitoare, încât se văzuse obligat să-și oprească investițiile. Unii se așteptau ca el să închidă cu totul firma.

Ajuns la a doua căsnicie și al treilea partener de afaceri, Simons a hotărât să adopte un stil de investiții radical. În colaborare cu Elwyn Berlekamp, un specialist în teoria jocurilor, Simons a construit un model computerizat capabil să digere torente întregi de date și să selecteze tranzacțiile ideale – o abordare științifică și sistematică parțial menită să elimine emoția din procesul de investiție.

„Dacă am avea suficiente date, *știu* sigur că am putea face predicții", i-a spus Simons unui coleg.

Cei foarte apropiați lui Simons înțelegeau ce anume îl ambiționează, de fapt. Simons își luase doctoratul la vârsta de douăzeci și trei de ani, devenind apoi un mult-lăudat spărgător de coduri pentru guvern, un matematician renumit și un administrator de universitate deschizător de noi drumuri în domeniul său. Avea nevoie de o nouă provocare și de un spațiu mai larg în care să-și manifeste talentul. Simons i-a spus unui prieten că rezolvarea enigmei pieței, veche de secole, și cucerirea lumii investițiilor „ar fi ceva remarcabil". Voia să fie cel care folosește matematica pentru a învinge piața. Dacă îi reușea, Simons știa că poate să câștige milioane de dolari, poate chiar mai mult, poate îndeajuns ca să influențeze lumea de dincolo de Wall Street, ceea ce unii suspectau că ar fi adevăratul lui țel.

În lumea tranzacțiilor bursiere, la fel ca în matematică, e lucru rar să realizezi progrese revoluționare după ce ai trecut de mijlocul vieții. Și totuși Simons era convins că se află în pragul unei descoperiri ieșite din comun, poate chiar de importanță istorică. Cu o țigară Merit între două degete, Simons s-a întins după telefon ca să-l mai sune o ultimă dată pe Berlekamp.

— Ai văzut aurul? a întrebat Simons, urma de accent din vocea lui guturală trădându-i originea bostoniană.

— Da, am văzut prețurile la aur, i-a răspuns Berlekamp. Și, nu, nu-i nevoie să ne ajustăm sistemul de tranzacționare.

Simons n-a insistat, închizând telefonul politicos, ca de obicei. Pe Berlekamp însă începea să-l exaspereze felul în care Simons îl bătea la cap. Subțire și serios, cu ochi albaștri ascunși în spatele unor ochelari cu lentile groase, Berlekamp își avea biroul în cealaltă parte a țării, la mică distanță de mers pe jos față de campusul Universității California-Berkeley, unde continua să predea. Când Berlekamp discuta cu masteranzii lui de la Facultatea de Economia Afacerilor despre tranzacțiile pe care le făcea la bursă, se întâmpla uneori ca ei să ia în derâdere metodele pe care le adoptase împreună cu Simons, numindu-le „șarlatanie".

— Hai să fim serioși! Computerele nu pot concura cu judecata omenească, îi spusese unul dintre ei lui Berlekamp.

— O să facem lucrurile *mai bine* decât le pot face oamenii, îi replicase Berlekamp.